

۲۹۵۹

سوره شناسی

(روش تحقیق ساختاری در قرآن کریم)

پدید آورندگان:

دکتر محمدعلی لسانی فشارکی

دکتر حسین مرادی زنجانی

مرشنامه | لسانی فشارکی، محمد علی، ۱۳۳۲
 عنوان و نام پدید آور | سوره شناسی (روش تحقیق ساختاری در قرآن کریم) / پدید آورندگان محمد علی لسانی فشارکی، حسن مرادی زنجانی
 مشخصات نشر | قم: نصاب، ۱۳۹۴
 مشخصات ظاهری | ۲۳۲ ص.
 شابک | ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۲-۱۸۶-۲
 وضعیت فهرست نویسی | فیبا
 موضوع | قرآن -- بررسی و شناخت
 موضوع | قرآن -- تحقیق
 موضوع | قرآن -- فهرست مطالب
 موضوع | قرآن -- سوره ها و آیه ها، خواص
 شناسه افزوده | مرادی زنجانی، حسین، ۱۳۵۱-
 رده بندی گنجره | ۹۱۳۹۴ س ۵ / ۴ / ۶۵ / BP
 رده بندی دیویی | ۲۹۷ / ۱۳
 شماره کتابشناسی ملی | ۳۹۴۸۳۹۳

نصاب - ناسایی (روش تحقیق ساختاری در قرآن کریم)

تألیف | محمد علی لسانی فشارکی، حسین مرادی زنجانی
 ناشر | نصاب
 تعداد صفحه و ابعاد | ۲۳۲ صفحه | وزیری
 نوبت و تاریخ چاپ | اول | تابستان ۱۳۹۴
 شمارگان | ۱۰۰۰ نسخه
 شابک | ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۲-۱۸۶-۲
 قیمت | ۱۲۰۰۰ تومان

دفتر: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، واحد ۴۱۱، تلفن: ۳۷۸۴۱۸۱۸ - ۳۱۶۵۶ (۰۲۵)
 فروشگاه ۱: قم، خیابان آیت الله مرعشی نجفی (ارم)، پاساژ قدس، واحد ۴۸
 فروشگاه ۲: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، واحد ۱۰
 سامانه پیام کوتاه: ۳۰۰۴۳۱۶۶۰

فروشگاه الکترونیکی: www.nasayehpub.ir

پست الکترونیکی: info@nasayehpub.ir

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۱۱	بخش اول: مراحل و قواعد سوره شناسی
۱۲	فصل اول: انتخاب سوره
۱۳	کوتاهی و بلندی سوره‌ها
۱۴	بهتر یا بدتر بودن سوره‌ها نسبت به همدیگر
۱۶	انتخاب سوره‌های متوسط
۱۷	داشتن سوره جاری
۲۵	مداومت و اتمام
۲۶	فصل دوم: تهیه لوح یا تابلوی سوره‌ها
۲۷	اهمیت نگارش لوح یا تهیه تابلوی سوره‌ها
۲۸	نحوه تهیه لوح یا تابلوی سوره
۳۶	آثار و برکات و کارایی‌های لوح یا تابلوی سوره‌ها
۴۹	فصل سوم: قرائت و تکرار سوره
۴۹	ماهیت و حقیقت قرآن
۵۱	تکرار و استمرار
۵۲	اهمیت تکرار سوره‌ها
۵۶	فصل چهارم: نام‌گذاری سوره‌ها
۵۶	تحقیق در رابطه با نام سوره‌ها
۵۷	توقیفی نبودن نام سوره‌ها
۶۱	محور موضوعی سوره‌ها
۶۱	حدیث‌شناسی روایات اسماء السور
۶۲	بهره‌وری از اسماء و اوصاف سوره‌ها
۶۳	پرهیز از ترجمه کردن نام سوره‌ها
۶۴	دقت در نقل و نگارش نام سوره‌ها
۶۵	فصل پنجم: ترتیب نزول سوره‌ها و مکی یا مدنی بودن آنها
۶۶	جایگاه ترتیب نزول قرآن در سیره نبوی
۶۶	فرامگانی و فرازمانی بودن قرآن
۶۷	میزان نظارت و اهتمام پیامبر اکرم بر ثبت ترتیب نزول

۶۹	اصالت و اهمیت ترتیب مصحف شریف
۷۰	ترتیب تلاوت مبنای درست سوره شناسی
۷۳	پیوند ترتیب مصحف با ترتیب نزول
۷۷	فصل ششم: اسباب نزول
۷۷	جایگاه علم اسباب نزول در سیره نبوی
۷۹	ارتقای اسباب نزول به اهداف و مقاصد نزول
۸۲	اسباب نزول متعدد
۸۳	اسباب نزول متأخر
۸۴	روایات اسباب نزول و مسأله جبری و انطباق
۸۸	فصل هفتم: رکوعات قرآنی
۸۸	رکوعات و نزول تدریجی قرآن
۸۸	رکوعات قرآن و مقام معلمی پیامبر اکرم
۸۹	تواتر رکوعات قرآن
۹۳	تعداد و محدوده رکوعات
۹۵	رکوعات یا سوره‌ها در قرآن
۹۶	فلسفه قرائت رکوعات در نماز
۹۸	دلیل نهی از قرائت سوره‌های طاری در نماز
۹۹	تصحیح یک تلقی نادرست از آموزه‌های مکتب اهل بیت
۱۰۰	نقش تعیین‌کننده رکوعات قرآنی در تداوم مجلسی قرآن
۱۰۱	کاربرد رکوعات در سوره شناسی
۱۰۲	رکوعات قرآنی در تفاسیر
۱۰۴	تعیین‌کنندگی ترتیب رکوعات در سوره شناسی
۱۰۶	فصل هشتم: پیوند سوره‌ها
۱۰۷	گروه‌بندی سوره‌ها
۱۰۷	معیار گروه‌بندی سوره‌ها
۱۰۹	خوامیم
۱۱۰	مستحبات
۱۱۳	المیمات
۱۱۴	الراءات
۱۱۵	سوره‌های آغاز شده با خطاب و ندا
۱۱۷	بازتاب گروه‌بندی سوره‌شناسانه سوره‌ها در حوزه تفسیر
۱۱۸	تفاوت گروه‌بندی سوره‌ها با تقسیم‌بندی آنها
۱۱۹	زوجیت سوره‌ها

۱۲۳	بررسی سوره مجاور
۱۲۶	فصل نهم: محور موضوعی سوره‌ها
۱۲۶	یافتن محور موضوعی
۱۲۶	تعدد و تنوع محور موضوعی
۱۲۷	محور موضوعی و حیات سوره‌ها
۱۲۹	توجه به رکوع‌های اول و آخر
۱۲۹	محور موضوعی و موضوع اصلی
۱۳۰	محور موضوعی و نام سوره
۱۳۱	محور موضوعی و اهداف سوره
۱۳۱	گروه‌بندی سوره‌ها و تشخیص محور موضوعی
۱۳۳	فصل دهم: احادیث فضائل السور یا خواص السور
۱۳۴	محتوای احادیث فضائل السور و خواص السور
۱۳۵	ماهیت احادیث خواص السور
۱۳۶	گستره وسیع و امحدید علم خواص القرآن
۱۳۷	اخذ روش‌های سوره‌شناسی از احادیث معصومین
۱۳۸	احادیث فضائل و خواص استثنای سوره‌ها
۱۳۹	روش صحیح مراجعه به احادیث فضائل السور و خواص السور
۱۴۱	فصل یازدهم: تلخیص یا تفصیل سوره‌ها
۱۴۱	راز کوتاه بودن سوره‌های پایانی قرآن
۱۴۲	سوره‌های متوسط‌الحجم، تلخیص یا تفصیل
۱۴۳	هدف از تلخیص سوره‌های بلند
۱۴۳	امکان تلخیص سوره‌های کوتاه
۱۴۴	تهیه خلاصه‌های متعدد از یک سوره
۱۴۴	آداب و آیین تلخیص سوره‌ها
۱۴۶	تلخیص سوره بقره در آموزه نبوی
۱۴۷	تفصیل سوره‌های به ظاهر کوتاه
۱۴۸	فصل دوازدهم: توجه به تفاوت‌های سوره‌شناسی با تفسیر
۱۴۸	از نظر تخصصی یا همگانی بودن
۱۵۰	از نظر ماهیت کار
۱۵۲	از نظر نوع نگاه
۱۵۳	از نظر باز یا بسته بودن پرونده سوره
۱۵۴	از نظر راحتی کار
۱۵۶	از نظر توجه به ارتباط و تناسب آیات سوره

۱۵۷	از نظر ورود به مباحث مشکل القرآن
۱۵۷	از نظر تازگی و طراوت
۱۵۸	از نظر نقش و جایگاه قرائت و تکرار سوره
۱۵۹	فصل سیزدهم: تشکیل جلسات و کارگاه‌های سوره‌شناسی
۱۵۹	انتخاب سوره برای جلسه سوره‌شناسی
۱۶۰	انتقال از یک سوره به سوره‌ای دیگر
۱۶۱	توزیع قرآن در میان اعضای جلسه
۱۶۱	تنظیم و تدوین یافته‌های سوره‌شناسی
۱۶۲	فصل چهاردهم: بازبایی سوره‌شناسی‌های گذشتگان
۱۶۴	فصل پانزدهم: نشر دستاوردهای روزآمد سوره‌شناسی
۱۶۹	بخش دهم: اصول و مبانی سوره‌شناسی
۱۷۰	فصل اول: سوره‌شناسی یا قرآن‌شناسی تفصیلی
۱۷۷	فصل دوم: جایگاه سوره‌شناسی
۱۷۸	فصل سوم: ناستانده سوره‌شناسی
۱۸۳	فصل چهارم: هدف اصلی سوره‌شناسی
۱۸۷	فصل پنجم: فرقان بودن قرآن
۱۹۰	فصل ششم: جامعیت و استقلال سوره‌ها
۲۰۲	فصل هفتم: سوره‌شناسی، قرآن‌خوان فایده‌الهی
۲۰۶	فهرست منابع و مآخذ
۲۱۳	& پیوست‌ها

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم. الحمد لله رب العالمين. و افضل الصلوات مع ازكى التحیات على محمد المصطفى خاتم النبیین، و آله الطاهرين، و صحبه المنتجبين، من الانصار و المهاجرين، و الذين اتبعوهم باحسان من المتقين والمحسنين، من الآن الى يوم يقوم الناس لرب العالمين.

شهر رمضان، الذى انزل فيه القرآن، هدى للناس و بينات من الهدى و الفرقان «قرآن» که به عنوان خاتم الکتب در ليله القدر در ماه مبارک رمضان در یک نزول دوفى در سابتها را اعجاز آمیز و اعجاب برانگیز از سوى خدای سبحان بر قلب مبارک خاتم الانبیا نازل شده است، زمانی به عنوان کتاب انسان سازی و درسنامه نظری و عملی و بسته آموزشی و پژوهشی علمی و فرهنگی تربیت و هدایت انسان کارآمد خواهد بود که به گونه ای در فرایند نزول تدریجی قرار گیرد و عملاً وصف «فرقان» را به مردم بگوید. در فضای تحقیق موضوعی در قرآن کریم، از آنجا که بر حسب نیاز و اشتیاق، محقق مسلمان اهل قرآن یا پژوهشگر قرآن آشنای غیرمسلمان، قدم به قدم و موضوع به موضوع به دریای بی کران معارف الهی قرآن ورود پیدا می کند به نوعی قرآن با وصف فرقان برای او ظهور و بروز خواهد داشت، و نوعی نزول تدریجی موضوعی برای او جایگزین نزول تدریجی اولیه قرآن می گردد، و راز آن در بازتاب مؤثر و دستاوردهای چشمگیر در برقراری ارتباط و انس با قرآن است. تسبیح و ارتقای قرآن شناسی پژوهشگران و کاربران روش تحقیق موضوعی در قرآن کریم در همین بازسازی تدریج نزول و ظهور اثرگذار فرقانیت قرآن برای آن عزیزان اهل قرآن بوده است و خواهد بود.

دیگر زمینه آماده و گسترده تدبیر و پژوهش و تحقیق در قرآن که یکی از عوامل مؤثر در ایجاد و افزایش انس با قرآن نیز هست، روش تحقیق ساختاری در قرآن کریم یا سوره شناسی است. در فضای مطالعات سوره شناختی، شخص پژوهشگر و محقق، با قرآن به عنوان یک کتاب چندصد صفحه ای با

تقسیمات قالبی نه محتوایی اجزاء و احزاب و اعشار و اخماس برخوردار نمی‌کند، بلکه قرآن کریم برای او مجموعه‌ای است متشکل از یکصد و چهارده سوره کوچک و بزرگ و پانصد و پنجاه و پنج زیرسوره یا واحد موضوعی یا رکوع، که سوره به سوره و واحد به واحد مورد بررسی و مطالعه و تدبیر و استفاده قرار می‌گیرد؛ جایگاه و اهداف و مقاصد هر یک از سوره‌های قرآن کریم بازشناخته می‌شود؛ محور یا محورهای موضوعی هر سوره کشف و بررسی و فعال می‌شود و ویژگی‌های یکایک سوره‌ها خودنمایی می‌کنند.

پژوهشگر سوره‌شناس خیلی زود درمی‌یابد که بر خلاف تصور غالب قرآن‌شناسان مسلمان و بعضی از قرآن‌شناسان غیرمسلمان، سوره‌های قرآن قطعات یا مقطعات کوچک و بزرگ یک کتاب که نام قرآن را به خود گرفته باشد، نیستند، بلکه سوره‌های قرآن چهره‌های متعددی از قرآن مجید و جلوه‌های متنوعی از قرآن کریم‌اند نه صاحب قرآن ایزد منان در این سفره پهن و بی‌کران فراروی بندگان گسترده در اختیار آنان قرار داده است، تا هر فرد و هر گروه و هر جماعت از انسان‌ها در طول زمان و عرض مکان تا قیام قیامت بنا به هر شاکله و شاخصه و هر شخصیت و هویت ووقعیت که داشته باشند، یک به یک از میان آن سوره‌ها - که هر یک از آنها جایگاه به مثابه کل قرآن حکیم‌اند - برگزینند و از آن طریق، به تدریج، به دریای معارف و ژرفای حقایق قرآن کریم راه یابند.

سوره‌شناسی که همان «قرآن‌شناسی سوره به سوره» است، یکی از بایسته‌ترین «انواع» علوم قرآنی و یکی از ساینه‌ترین حوزه‌های مطالعات نوین قرآنی است. نزدیک‌ترین انواع سنتی علوم قرآنی به این رشته نوپدید و کارآمد، علم فضائل القرآن/ فضائل السور، همچنین علم خواص القرآن/ خواص الآیات و السور بوده است، و در منابع تاریخی از این دانش سوره‌شناسی، هرچند عملاً هنوز شکل نگرفته و تحقق نیافته بوده، با عنوان «خصائص السور» یاد می‌شده است. علم سوره‌شناسی برخلاف علم تفسیر که عهده‌دار شرح و توضیح آیه به آیه متن قرآن کریم مطابق ترتیب مصحف شریف است، عبارت از یک مطالعهٔ اسلوبی و ساختاری است که در پی شناخت فزاینده نسبت به چیستی و چرایی تدوین سوره‌ها در مجموعه آسمانی و الهی قرآن، و فلسفه وجودی حصارهایی است که لا به لای مجموعهٔ عظیم آیات در قرآن کریم کشیده شده‌اند.

مطالعه و بررسی سوره‌های قرآنی از دیرباز مطرح بوده و هست، اما دست‌کم تا پیش از دو سده اخیر ۱۴ و ۱۵ هجری، هیچگاه از خاطرنشان کردن عناوین بررسی ناشده مکی و مدنی و تکرار مکرر شأن نزول‌های تحقیق ناشده و شمارش کلمات و آیات و رکوعات و ذکر نام یا نام‌های متعدد سوره‌ها و احیاناً بیان وجه تسمیه هر سوره به آن نام یا نام‌ها، و مانند اینها، فراتر نرفته است؛ چنانکه هرگاه با نگاه سوره‌شناسانه به میراث عظیم و افتخارآمیز و غرورآفرین تفاسیر مفصل و انبوه قرآن مراجعه می‌کنیم، جز آن موارد یاد شده، بر یافته‌های دیگری دست نخواهیم یافت.

سوره‌شناسی نوین رمز فعال‌سازی اسماء حسنا و اوصاف زیبای قرآن همچون «بلاغ» و «نور» و «شفا» و «رحمت» و «موعظه» و «هدایت» است که در مقام قرآن‌شناسی اجمال در طول تاریخ درازمدت و پرفرازونشیب قرآن همواره مطرح می‌شده است و پیوسته مطرح می‌شود. به عبارت دیگر، سوره‌شناسی عبارت است از قرآن‌شناسی تفسیری و بازشناسی سوره به سوره قرآن کریم؛ چنانکه آموزه‌های پیامبر اکرم و ائمه معصومین در راستای تعلیم و تبلیغ و ترویج قرآن به روشنی حاکی از این واقعیت است که ر سیره قولی و فعلی و تقریری ایشان بیش و پیش از آن که بر گرایش به کل مجمل قرآن و تشویق مردمان به ختم‌های پی‌درپی و قرائت مکرر و سرتاسری قرآن تأکید کنند، به ارتباط داشتن و انس برقرار کردن با یک یا چند سوره از قرآن حکم تفسیری و تشویق می‌کرده‌اند، و فضائل و خواص سوره‌ها و حتی گاه آیه‌هایی مشخص از قرآن را برمی‌شمرده‌اند و بر مداومت و اِدمان آنها تأکید می‌کرده‌اند.

نخستین بارقه‌های سوره‌شناسی در بهار ۱۳۶۵ در کتاب «برکت جاپ و انتشار نخستین مجلدات دائرة المعارف بزرگ اسلامی و درک نیاز مبرم به تألیف مقالات علمی برای عناوین سوره‌های قرآنی از کرانه‌های آسمان نیاوران تهران درخشیدن گرفت، و دیری نپایید که با تدوین آیین پژوهش و نگارش مقالات مدخل سوره‌ها نخستین گام‌ها برای بنیانگذاری این دانش نوین قرآنی برداشته شد. در پاییز ۱۳۷۸ به اهتمام معاونت پژوهشی دانشکده الهیات و ارشاد دانشگاه امام صادق علیه‌السلام یک سمینار علمی تحت عنوان «سوره‌شناسی گامی در مسیر قرآن‌شناسی تفصیلی» ارائه شد و دو سال بعد، نخستین کارگاه آموزشی -

پژوهشی سوره شناسی در مهرماه ۱۳۸۰ با حضور مؤثر دانشجویان و مشارکت هم‌افزایانه استادان تشکیل گردید. کارگاه‌های سوره شناسی سال‌ها ادامه یافت و ثمرات پیوسته و آثار شایسته‌ای از خود برجای نهاد. در نشریه گلستان قرآن (شماره های ۱۱۷ تا ۱۳۰، دوره سوم، ۱۳۸۱) نیز، پرونده سوره شناسی به شیوه‌ای بی‌پیشینه گشوده شد و به جریان افتاد و مورد قبول و استقبال کارشناسان و متخصصان و محافل قرآنی قرار گرفت.

کتاب حاضر، در نیمه اول، به بیان و ارائه کارگاهی و تبیین کاربردگرایانه مراحل (قواعد) چهارده‌گانه سوره شناسی یا روش تحقیق ساختاری در قرآن کریم می‌پردازد، و نیمه دوم آن عهده‌دار بیان و پردازش مبانی و اصول و به تعبیر دیگر فلسفه سوره شناسی است، تا خاستگاه‌ها و مستندات عقلی و نقلی و قرآنی و حدیثی و تاریخی و علمی و ادبی مطالبی که محتوای نیمه اول را تشکیل داده است، رزمنده شود. تألیف این کتاب بی هیچ مبالغه بالغ بر بیست سال به طول انجامید است، و از آن اوان تاکنون از دستیاری‌های همدلانه و همراهی‌های صمیمانه و مدلی‌های وفادارانه پرشمار سروران ارجمندمان برخوردار بوده‌ایم که همین‌جا مراتب سپاسگزاری خود را به محضرشان تقدیم می‌کنیم، و امید آن داریم که از این پس نیز هم آنان و هم مطالعه کنندگان گرامی پدیدآورندگان این اثر را از نعرات سازنده خویش بی‌نصیب نگذارند و انتقادات یا پیشنهادات راهگشایشان را از ما دریغ ندارند.

رَبَّنَا عَلَيكَ تَوَكَّلْنَا وَالْيَكِ انبِنَا وَالْيَكِ انْصِرْ. رَبَّنَا لَا تَزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ.

جمهوری اسلامی ایران - تهران

۱۵ رمضان المبارک ۱۴۳۶ = ۱۳۹۴ نیم‌ماه

محمدعلی لسانی فشارکی - حسین مرادی زنجانی

lessanima@gmail.com

hosseyn114m@gmail.com